

նորոգութեան տակ արեւմտեան թրքաց խականին դէմ գողգանի մէջ, յամի 119 Հ. (737 Ք. հ.) մընծ մեծ պատերազմին տեղեկութիւններուն մէջ մեծ դեր խաղացած են. մինչդեռ սակե յառաջ՝ որչափ գիտեմ՝ պատմութեան մէջ երբեք չեն յիշուած: Այսպիսով կրնամ հետեւցնել թէ հեղինակը այն արշաւանքին վրայ ձեռքը գրաւոր տեղեկութիւն ունէր: Բաց սակե՝ հեղինակը Սկիւթիան եւ Սարմատիան նկարագրելու ստեն՝ այնպիսի ստորագրութիւն մը կրէր, որ չէ թէ միայն ծանօթ է Ալաւանց Բաշկան թերակղզւոյ վրայ ըրած արշաւանքին մինչեւ Մակեդոնիա, Դաղմատիա եւ Աբայիա հասնելուն (էջ 16, 4 վարդէն), այլ նաեւ Յուստինոս Բ. եւ Մարկիոս կայսրներուն ժամանակը՝ թրքական-բիզանդեան բեկամութիւններուն միջնորդութեամբ՝ Տոչթաէններու վաճառականութիւնը, Հեփթաղաց եւ Օսարքանէներու (Աւարաց) վրայ ձեռք բերուած տեղեկութիւններուն հեղինակը նշոյն իսկ գործածած է Ապարուքի (679թ) առաջնորդութեամբ Դանուբեան-Բուլղարաց երեւակայեալ արշաւանքին վրայ արուած տեղեկութիւնը:

Ուրեմն ամենէն վերջն յառաջ բերուած իրողութիւններէն կը հետեւի, որ յիշեալ գրքին յօրինման ժամանակն է իւր terminus a quo ամենէն կանուխ է, դարուն վերջը: Բայց խորասանի ստորագրութիւնը, քիչ չը յառաջ յիշուած Վաչրամ Զորինի ընդդէմ թրքաց արշաւանքին ակնարկութիւնը, եւ Արաբաց ու թրքաց մէջ յամի 119 Հ. (733 Ք. հ.) տեղի ունեցած գողգանի մեծ ճակատամարտին յիշատակութիւնը կը ստիպեն զմեզ այլ աւելի վար իջնալու: Հեղինակը ամենէն կանուխ Օմայաններուն հարստութեան վերջերը կրնայ գրած ըլլալ, բայց հաւանականաբար առաջին Աբասեանց տաները, — Ուրեմն Ը. դարուն մէջերը, Հայագէտ Դովանոր՝ քննարկն կազմածով ներկայացուցած Սադի խորենացւոյ Պարթի-յի-Բաշկին կրկին խմբագրութիւններէն ետքը՝ կը դէ երանեան գաւառներուն ցանկը, եւ այն ցանկին կամ գաւառներուն անուանց քննական մեկնութիւն մը, վասն զի — ինչպէս Մարկ. մտադիր կ'ընէ — Ասասեանց ժամանակակից յիշատակարան մը չկայ. իսկ արաբական պարսկական տեղեկութիւնները՝ ծանր քննութեանց պէտք ունին, որով Մարկարտի այս փառաւոր գործը՝ կամայ ակամայ Ասասեանց պետութեան եւ պատմութեան զանազան ժամանակներն ունեցած ընդարձակութեան վրայ պատմական-

բանադատական քննութիւն մ'եղած է, — մեկնութեան ձեւով, Նախ՝ կը նշանակէ իւրաքանչիւր տեղոյ հայերէնի, պարսկերէնի, ասոր. արաբ. յունարէնի եւն մէջ ունեցած անուան ձեւը, յետոյ ամբողջ արեւելեան ծանօթ մաս տեսնաբար պատմական աշխարհագրական նիւթներն եւ վկայութիւնները, առանձին առանձին հատուածներ սահմաններուն նկատմամբ, պատմական ակնարկ մը Ասասեանց Ալափասի մէջ ունեցած երկիրներուն վրայ, ստորագրութիւն Արապատականի եւն: — Միտք ունիմք — Դեփիս յարդոյ տարւան թերթերուն մէջ — եթէ տեղոյ անձկութիւնը շատ արգելք չըլլայ — թարգմանել ինչ ինչ կտորներ, որ հայկական անուան դրոշմ կը կրեն. որ. աղ. Շիրաքան, Արմն, Արապատական եւն: Պատմական եւ տեղագրական երեք ընդարձակ յաւելումներուն նպատակն է՝ տեղեկութիւն տալ թէ սահմաններուն վրայ եղած գաւառներն ինչ դիրք ունենին. թէ շատ մ'անանօթ՝ բայց նշանաւոր տեղերու եւ գաւառներու ճիշդ դիրքն ինչ էր: Այս յաւելումներուն մէջն առաջնոցն թարգմանութիւնը պիտի տանք՝ մեր յարդոյ թուովը, որուն նիւթը զուտ հայկական է եւ Die armenischen Markgrafen վերնագիրը կը կրէ. այսինքն՝ Հոյ Բեդեփի:

Հ. ՆՆՏԻՆ

ՔՐՈՂԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱՐԱՆ — Սկզբնատրութիւնը Բիզանդեան քանակաթանգարու դրութեան. 377: — Ծղկաբեր-թուպուղոյ լատինացի ժողովրդագետութեան վարդուրդը՝ ազգայնոց ճոճութիւնները: — ասոնց՝ առաջապատութեան իրաւունքներն ու պարտականութիւնները. 381:

ՆԵՐՍԱՆԿԱՆ — Հ. Բաթրոկոմիոս Վ. Մուրատ-ջեան Անտոնեան Միաբան կապալաւորութիւնէ դարձած. 384: — Բժիշկ Դովոս. Նախագետ Դովոսիւն. 390:

ԼԵՃՈՒՄԱՐԱՆԱՆ — Սրաքիւրի զուտառաքաւորը. 393:

ԸՆԴՈՒՄՆԱՆՈՒԹԻՒՆ — Մի ղափմայ պսակ Պ. Գ. Բաւմաշեանի ծովագետը. 396:

ՄԱՏԵՆԱՆՈՒՄԱՆ — «Լոյսած ջնար» հեղ. Արտաշէս Յարութեան. 399: — Պարսից աշխարհ ըստ Ստոյն Մովսիսի խորենացւոյ Աշխարհագրութեան. 406:

ՀՐԱՏԱՐԱՆԻՉ ԾՈ ՊԱՏՄԱՆԱՆԱՅՈՒ ՆՍՄԱԿՈՐ

Հ. ԱՌՓՈՍԵԼ Վ. ՊԱՐԱՆԶ

ՎԻԵՆՆԱ, ՄԻԻԲԱՐԵԿԱՆ 89 ՅԱՐԱՆ